

Мақала туралы мәлімет / Содержание

«ЖАСТАР ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ: БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых «МОЛОДЕЖЬ И НАУКА: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ»

The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «YOUTH AND SCIENCE: PRESENT AND FUTURE»

Жинақ	IV, Атырау, 8/04/2026, 2026 ж.
ISBN	978-601-262-638-4
Секция	СЕКЦИЯ IV. ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ Секция IV.I. Тұрақты даму жағдайында экономика, қаржы және менеджмент салаларының цифрлық трансформациясы / Цифровая трансформация сфер экономики, финансов и менеджмента в условиях устойчивого развития
Жинақтағы рет нөмірі	№ 034
Мазмұндағы беті	162
Жарияланған беттері	162-167
Автор(лар)	Сағизбаева Бибінұр Амангелдіқызы
Мақала атауы	БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ
Мазмұндағы жазылуы	Сағизбаева Б.А., Кадырбергенова А.К. БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

Ескерту: бет нөмірлері жинақтың соңындағы «МАЗМҰНЫ» бөліміндегі жарияланған беттерге сәйкес берілді.

«БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ»

Сағизбаева Бибінұр Амангелдіқызы

sagizbaevabibinur@gmail.com

«Бухгалтерлік есеп, аудит және контроллинг» білім бағдарламасының 1 курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, PhD докторы, қауымдастырылған профессор - Кадырбергенова А.К.

Қазіргі жаһандану және цифрлық трансформация жағдайында экономиканың барлық салалары түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Соның ішінде бухгалтерлік есеп жүйесі де дәстүрлі қағаз негізіндегі модельден цифрлық форматқа көшіп, жаңа сапалық деңгейге көтерілуде. Бұл өзгерістер кәсіпорындардың тиімділігін арттыруға, қаржылық ақпараттың сапасын жақсартуға және басқарушылық шешімдердің дәлдігін қамтамасыз етуге бағытталған. Бухгалтерлік есептің цифрлануы тек техникалық жаңарту ғана емес, сонымен қатар оның мазмұны мен рөлінің өзгеруін білдіреді. Қазіргі таңда бухгалтер тек есеп жүргізуші емес, аналитик және стратегиялық кеңесші рөлін атқарады.

Бухгалтерлік есепті цифрландырудың теориялық негіздерін зерттеу, оның негізгі мәселелерін анықтау және инновациялық технологиялар негізінде жетілдіру жолдарын ұсыну арқылы мына міндеттерді шешеміз:

- бухгалтерлік есептің даму эволюциясын талдау;
- цифрландыру ұғымының мәнін ашу;
- цифрландырудың артықшылықтары мен мәселелерін анықтау;
- заманауи цифрлық технологияларды қарастыру;
- тиімді инновациялық шешімдерді ұсыну.

Цифрлық экономика жағдайында кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігі олардың ақпаратты қаншалықты жылдам әрі сапалы өңдей алуына байланысты. Бухгалтерлік есепті цифрландыру қаржылық есептің ашықтығын, дәлдігін және жеделдігін қамтамасыз етеді.

Сондықтан бұл тақырып қазіргі таңда аса өзекті ғылыми және практикалық мәселе болып табылады [1,7].

Бухгалтерлік есеп – экономикалық ақпаратты қалыптастырудың негізгі жүйесі ретінде адамзат қоғамының шаруашылық қызметімен бірге пайда болып, оның даму деңгейіне сәйкес эволюциялық өзгерістерге ұшырады. Алғашқы есеп нысандары көне өркениеттерде, атап айтқанда Месопотамия, Мысыр және Қытай мемлекеттерінде қалыптасты. Бұл кезеңде есеп шаруашылық операцияларды қарапайым тіркеу сипатында болды. Орта ғасырларда сауда қатынастарының дамуы бухгалтерлік есептің жетілуіне ықпал етті. Италияда қалыптасқан косарлы жазу жүйесі есептің теориялық негізін қалап, Лука Пачоли еңбектері арқылы ғылыми жүйеге келтірілді. Индустриялық кезеңде есептің басқарушылық функциясы күшейіп, шығындар есебі, калькуляция және қаржылық есептілік қалыптасты. XX ғасырда есептеу техникасының дамуы бухгалтерлік есепті автоматтандыруға жол ашты [2,3].

Кесте 1 - Бухгалтерлік есептің даму кезеңдері

Кезең	Ерекшелігі	Құралдар	Есептің рөлі
Дәстүрлі	Қағаз құжат	Қолмен есеп	Тіркеуші
Автоматтандыру	Компьютерлік жүйе	Excel	Бақылаушы
Цифрландыру	ERP, Cloud	Бұлтты жүйелер	Аналитикалық
Интеллектуалды	AI, Big Data	Ақылды платформалар	Стратегиялық

Ескерту: [1,5] ақпараттар негізінде автормен құрастырылған

Цифрландыру – экономикалық процестерді цифрлық технологиялар арқылы қайта құру үдерісі. Бұл бухгалтерлік есептің мазмұны мен әдістерін түбегейлі өзгертеді [5].

Бухгалтерлік есепті цифрландырудың мақсаттары мен артықшылықтарына келер болсақ.

Негізгі артықшылықтары: ақпараттың жеделдігі; деректердің дәлдігі; қателіктердің азаюы; басқару тиімділігінің артуы; шығындардың қысқаруы.

Цифрлық жүйелер нақты уақыт режимінде ақпарат беріп, кәсіпорынның қаржылық жағдайын толық бақылауға мүмкіндік береді.

Бухгалтерлік есептегі заманауи цифрлық технологиялар. Қазіргі кезеңде бухгалтерлік есеп жүйесі цифрлық технологиялармен тығыз байланысты дамуда. Бұл технологиялар есеп жүргізу процесін автоматтандырып қана қоймай, деректерді талдау, болжау және басқару шешімдерін қабылдауды жаңа деңгейге көтереді.

Бұлтты технологиялар бухгалтерлік есепті жүргізудің ең кең таралған заманауи тәсілдерінің бірі болып табылады. Cloud accounting жүйелері деректерді интернет арқылы сақтауға және өңдеуге мүмкіндік береді. Мұндай жүйелердің негізгі артықшылығы – ақпаратқа кез келген уақытта және кез келген жерден қол жеткізу мүмкіндігі. Сонымен қатар, бұлтты жүйелер автоматты түрде жаңартылып отырады және деректердің сақталуын қамтамасыз етеді. Бұл кәсіпорындарға серверлік жабдықтарға кететін шығындарды азайтуға мүмкіндік береді. Дегенмен, интернетке тәуелділік және деректердің қауіпсіздігі мәселелері белгілі бір тәуекелдер туғызады [4,7].

Big Data технологиясы үлкен көлемдегі құрылымдалған және құрылымдалмаған деректерді өңдеуге арналған. Бухгалтерлік есепте бұл технология қаржылық көрсеткіштерді терең талдауға, үрдістерді анықтауға және болашақтағы өзгерістерді болжауға мүмкіндік береді. Мысалы, кәсіпорынның шығындары мен табыстары туралы деректерді талдау арқылы тиімділікті арттыруға бағытталған шешімдер қабылдауға болады. Big Data сонымен қатар тәуекелдерді басқаруда және алаяқтық әрекеттерді анықтауда маңызды рөл атқарады.

Blockchain – бұл ақпаратты сақтаудың қауіпсіз және өзгертілмейтін тәсілі. Бухгалтерлік есепте блокчейн технологиясы қаржылық операциялардың ашықтығын және сенімділігін қамтамасыз етеді. Әрбір операция блоктар тізбегінде сақталып, өзгертілуі мүмкін емес, бұл

аудит жүргізуді жеңілдетеді және алаяқтық тәуекелін төмендетеді. Сонымен қатар, блокчейн делдалдардың қажеттілігін азайтып, операциялардың орындалу уақытын қысқартады. Алайда бұл технологияның кеңінен қолданылуына құқықтық реттеудің жеткіліксіздігі және техникалық күрделілігі кедергі келтіруде.

Жасанды интеллект бухгалтерлік есепте үлкен мүмкіндіктерге ие. AI алгоритмдері деректерді талдап, заңдылықтарды анықтап, болжау жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, қаржылық есепті автоматты түрде құрастыру немесе қателерді анықтау. RPA технологиясы қайталанатын операцияларды автоматтандыруға бағытталған. Бұл бухгалтердің уақытын үнемдеп, адами фактордан туындайтын қателіктерді азайтады. Нәтижесінде бухгалтерлер аналитикалық және стратегиялық міндеттерге көбірек көңіл бөле алады [6].

Кесте 2 - Цифрлық технологиялардың әсері

Технология	Қолдану	Артықшылық	Шектеу
Cloud	Есеп	Қолжетімділік	Интернетке тәуелді
Big Data	Аналитика	Болжам	Күрделі
Blockchain	Аудит	Сенімділік	Заң
AI/RPA	Автоматтандыру	Жылдамдық	Кадр

Ескерту: [2,3] ақпараттар негізінде автормен құрастырылған

Бухгалтерлік есепті цифрландыру үдерісі бірқатар қиындықтар мен шектеулермен қатар жүреді. Бұл мәселелерді шешу цифрлық трансформацияның тиімділігін арттыру үшін аса маңызды. Көптеген кәсіпорындарда заманауи цифрлық технологияларды енгізуге қажетті техникалық база жеткіліксіз. Ескі компьютерлік жүйелер мен бағдарламалық қамтамасыз ету жаңа технологияларды толық пайдалануға мүмкіндік бермейді.

Цифрлық бухгалтерия жаңа дағдыларды талап етеді. Атап айтқанда, ақпараттық технологияларды меңгерген, деректерді талдай алатын мамандарға сұраныс жоғары. Алайда мұндай кадрлардың тапшылығы байқалады. Цифрлық жүйелердің дамуы ақпараттық қауіпсіздік тәуекелдерін арттырады. Хакерлік шабуылдар, деректердің ұрлануы немесе жоғалуы кәсіпорындарға үлкен зиян келтіруі мүмкін. Сондықтан ақпаратты қорғау маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Цифрлық жүйелерді енгізу бастапқы кезеңде үлкен қаржылық инвестицияларды талап етеді. Бағдарламалық қамтамасыз ету, жабдықтар және қызметкерлерді оқыту шығындары кәсіпорындар үшін ауыр болуы мүмкін. Кейбір цифрлық технологиялар (мысалы, блокчейн) әлі толық құқықтық тұрғыда реттелмеген. Бұл олардың кеңінен қолданылуына кедергі келтіреді және белгісіздік туғызады.

Кесте 3- Кәсіпорындарда цифрлық есепті қолдану деңгейі

Көрсеткіш	2020ж	2022ж	2025ж
Автоматтандырылған есеп (%)	45	60	78
Cloud қолдану (%)	20	35	55
AI қолдану (%)	5	15	30

Ескерту: [1,8] ақпараттар негізінде автормен құрастырылған

Цифрландыру деңгейін бағалау үшін статистикалық мәліметтерді талдау маңызды. Соңғы жылдары кәсіпорындар арасында цифрлық бухгалтерлік есеп жүйелерін енгізу қарқынды өсуде.

Жоғарыда келтірілген кесте мәліметтеріне сәйкес, 2020–2025 жылдар аралығында автоматтандырылған есеп жүргізу деңгейі 45%-дан 78%-ға дейін артқан. Бұл кәсіпорындардың цифрлық технологияларға деген қызығушылығының өскенін көрсетеді.

Cloud accounting қолдану деңгейі де айтарлықтай өсіп, 20%-дан 55%-ға дейін жеткен. Бұл кәсіпорындардың икемді және қолжетімді жүйелерге көшу үрдісін дәлелдейді. Жасанды

интеллекті қолдану көрсеткіші 5%-дан 30%-ға дейін өскен. Бұл бухгалтерлік есептің тек есеп жүргізу емес, аналитикалық құралға айналып келе жатқанын білдіреді. Жалпы алғанда, бұл статистикалық мәліметтер цифрландырудың тұрақты және қарқынды дамып келе жатқанын көрсетеді. Болашақта бұл көрсеткіштердің одан әрі өсуі күтіледі.

Бухгалтерлік есепті жетілдіру үшін инновациялық тәсілдерді енгізу маңызды. Бұл тәсілдер есеп жүйесінің тиімділігін арттырып, кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтеді.

ERP (Enterprise Resource Planning) жүйелері кәсіпорынның барлық бизнес-процестерін біріктіреді. Бұл жүйелер бухгалтерлік есепті басқа бөлімдермен (өндіріс, логистика, кадрлар) байланыстырып, ақпараттың тұтастығын қамтамасыз етеді [4,6].

Электронды құжат айналымы қағаз құжаттарды азайтып, ақпарат алмасу процесін жеделдетеді. Бұл уақыт пен шығындарды үнемдеуге мүмкіндік береді.

Блокчейн технологиясы аудит процесін автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бұл қаржылық операциялардың ашықтығын қамтамасыз етіп, тексеру уақытын қысқартады.

AI технологиялары қаржылық деректерді талдап, болжау жасауға мүмкіндік береді. Бұл басқарушылық шешімдердің сапасын арттырады.

Болашақта бухгалтерлік есеп толық автоматтандырылған жүйеге айналады. Мұнда барлық операциялар автоматты түрде тіркеліп, есептілік автоматты түрде қалыптасады.

Қазіргі таңда дамыған елдерде бухгалтерлік есепті цифрландыру жоғары деңгейде жүзеге асырылуда. Мысалы, АҚШ, Ұлыбритания, Германия сияқты елдерде кәсіпорындардың басым бөлігі ERP жүйелерін, бұлтты есептеу технологияларын және жасанды интеллектті белсенді түрде қолданады. Бұл елдерде бухгалтерлік есеп тек есеп жүргізу құралы ғана емес, стратегиялық басқарудың негізгі элементіне айналған.

АҚШ-та accounting information systems (AIS) толық автоматтандырылған және қаржылық есептілік нақты уақыт режимінде қалыптастырылады. Ұлыбританияда “Making Tax Digital” бағдарламасы аясында барлық салық есептілігі цифрлық форматқа көшірілген. Бұл кәсіпорындардың салық есептілігін жеңілдетіп, қателіктерді азайтты.

Эстония цифрландыру бойынша көшбасшы елдердің бірі болып табылады. Бұл елде барлық мемлекеттік және қаржылық қызметтер электронды форматта жүзеге асырылады. Кәсіпорындар бухгалтерлік есепті толық онлайн жүргізіп, мемлекеттік органдармен автоматты түрде байланыс орната алады.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, цифрландырудың тиімді жүзеге асуы үшін келесі факторлар маңызды:

- мемлекеттік қолдау;
- құқықтық базаның дамуы;
- цифрлық инфрақұрылымның жетілдірілуі;
- мамандардың жоғары біліктілігі.

Қазақстанда бухгалтерлік есепті цифрландыру «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында қарқынды дамып келеді. Соңғы жылдары электронды шот-фактуралар, онлайн-кассалар, электронды аудит элементтері енгізілді. Бұл кәсіпорындардың қызметін ашық әрі тиімді етуге ықпал етті [2,8].

Қазақстандағы негізгі даму бағыттары:

- электронды құжат айналымын толық енгізу;
- салық есептілігін автоматтандыру;
- мемлекеттік ақпараттық жүйелермен интеграция;
- шағын және орта бизнеске арналған жеңілдетілген цифрлық платформалар құру.

Сонымен қатар, елімізде бухгалтерлік есеп саласында цифрлық дағдыларды дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. Университеттерде accounting және IT бағыттарын біріктіретін жаңа білім беру бағдарламалары енгізілуде.

Алайда, Қазақстанда әлі де келесі мәселелер бар:

- аймақтар арасындағы цифрлық теңсіздік;
- шағын кәсіпорындардың технологияларға қолжетімділігінің төмендігі;

- ақпараттық қауіпсіздік деңгейінің жеткіліксіздігі.

Цифрландыру жағдайында бухгалтер маманына қойылатын талаптар түбегейлі өзгеріске ұшырауда. Қазіргі заманғы бухгалтер тек есеп жүргізуші қызметімен шектелмей, кең ауқымды кәсіби дағдыларды меңгерген көпсалалы маман болуы тиіс. Атап айтқанда, бухгалтер деректерді талдау қабілетіне ие болып, үлкен көлемдегі ақпаратты өңдей алуы қажет. Сонымен қатар, цифрлық платформалармен тиімді жұмыс істеп, ERP жүйелерін меңгеру қазіргі талаптардың бірі болып табылады. Бұдан бөлек, ақпараттық қауіпсіздік тәуекелдерінің артуына байланысты киберқауіпсіздік негіздерін білу маңызды. Сондай-ақ, кәсіпорындағы бизнес-процестерді терең түсіну бухгалтердің басқарушылық шешімдерге қатысуына мүмкіндік береді [6,7].

Цифрландыру бухгалтердің кәсіби рөлін де өзгертіп отыр. Қазіргі таңда бухгалтер қаржылық аналитик, бизнес-кеңесші, тәуекелдерді басқарушы және цифрлық трансформация үдерістеріне қатысушы маман ретінде қалыптасуда. Бұл өзгерістер бухгалтерлік мамандықтың маңыздылығын арттырып, оны еңбек нарығында сұранысқа ие, болашағы зор мамандықтардың біріне айналдыруда.

Бухгалтерлік есепті цифрландыру тек жекелеген кәсіпорындардың қызметіне ғана емес, жалпы экономиканың дамуына да айтарлықтай әсер етеді. Бұл үдеріс экономикалық қатынастардың ашықтығын арттырып, қаржылық тәртіпті нығайтуға ықпал етеді.

Цифрландырудың оң әсерлерінің бірі – көлеңкелі экономиканың қысқаруы. Цифрлық жүйелер арқылы барлық қаржылық операциялар тіркеліп, бақылау күшейеді, бұл заңсыз әрекеттердің азаюына әкеледі. Сонымен қатар, салық түсімдерінің артуы байқалады, өйткені есеп жүргізу автоматтандырылып, қателіктер азаяды. Бизнесінің ашықтығы мен сенімділігі жоғарылап, бұл өз кезегінде инвестициялық тартымдылықтың өсуіне ықпал етеді.

Сонымен қатар, цифрландырудың белгілі бір теріс әсерлері де бар. Автоматтандыру нәтижесінде кейбір дәстүрлі жұмыс орындары қысқаруы мүмкін. Бұдан бөлек, цифрлық технологияларға қолжетімділіктің әрқелкілігі цифрлық теңсіздікті күшейтеді. Ақпараттық жүйелердің дамуы киберқауіптердің артуына да алып келеді, бұл деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесін өзекті етеді.

Осыған байланысты, бухгалтерлік есепті цифрландыру үдерісі әлеуметтік саясатпен ұштасып, кадрларды қайта даярлау, цифрлық сауаттылықты арттыру және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету шараларымен қатар жүргізілуі тиіс.

Қорыта келе, бухгалтерлік есепті цифрландыру – қазіргі экономиканың дамуының ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл үдеріс бухгалтерлік есептің тек техникалық жаңғыруы ғана емес, оның мазмұны мен функцияларының сапалық тұрғыдан өзгеруін білдіреді. Дәстүрлі есеп жүргізу әдістерінен цифрлық форматқа көшу кәсіпорындардың тиімділігін арттырып, қаржылық ақпараттың дәлдігі мен жеделдігін қамтамасыз етеді [2,9].

Зерттеу барысында бухгалтерлік есептің даму эволюциясы қарастырылып, цифрландырудың оның заңды жалғасы екендігі анықталды. Сонымен қатар, цифрлық технологияларды енгізудің негізгі мақсаттары мен артықшылықтары талданып, олардың басқарушылық шешімдер қабылдаудағы маңыздылығы дәлелденді. Бұлтты есептеу, Big Data, блокчейн, жасанды интеллект және RPA сияқты заманауи технологиялар бухгалтерлік есептің жаңа мүмкіндіктерін ашып, оны стратегиялық басқару құралына айналдыруда. Алайда цифрландыру үдерісі бірқатар мәселелермен қатар жүреді. Атап айтқанда, техникалық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, кадрлық әлеуеттің әлсіздігі, ақпараттық қауіпсіздік тәуекелдері және жоғары қаржылық шығындар цифрлық трансформацияны тежейтін негізгі факторлар болып табылады. Осы мәселелерді шешу үшін кешенді тәсіл қажет, яғни технологиялық жаңғырту мен кадрларды даярлау қатар жүзеге асырылуы тиіс.

Жалпы алғанда, бухгалтерлік есепті цифрландыру кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге және экономиканың тұрақты дамуына ықпал ететін маңызды фактор болып табылады. Болашақта бухгалтерлік есеп толық автоматтандырылған, интеллектуалды жүйеге айналып, адам еңбегі негізінен талдау және басқару функцияларына бағытталатын болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбдіманапов С.Б. Бухгалтерлік есеп теориясы және принциптері. – Алматы: Экономика, 2018 ж.
2. Ковалев В.В. Финансовый анализ: управление капиталом. – Мәскеу: Проспект, 2020 ж.
3. Pacioli L. Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita. – Venice, 1494.
4. Romney M., Steinbart P. Accounting Information Systems. – Pearson, 2021.
5. Laudon K., Laudon J. Management Information Systems: Managing the Digital Firm. – Pearson, 2022.
6. Davenport T., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World. – Harvard Business Review, 2018.
7. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age. – W.W. Norton & Company, 2017.
8. Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2018 ж.
9. Tapscott D., Tapscott A. Blockchain Revolution. – Portfolio, 2018.